

Квітень 2024. Постаті

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник

**170 років з дня народження
Миколи Сумцова (1854–1922),
українського вченого, педагога,
громадського діяча**

Народився Микола Сумцов 18 квітня 1854 у Петербурзі, втім, практично все життя присвятив Слобідській Україні, зокрема Харкову, куди його батьки переїхали, коли хлопцеві було два роки. Родина Сумцових мала давнє слобожанське коріння. Сумцови (Сумці) належали до одного із давніх козацьких родів з промовистим географічним прізвищем, адже жили вони дійсно на Сумщині (територія Охтирського полку).

Закінчивши в 1875 Харківський університет, М. Сумцов деякий час викладав у Німеччині. Після повернення додому повністю присвятив себе рідному університету (з 1878 – приват-доцент, з 1888 – професор). У 1887 обраний головою Харківського історико-філологічного товариства (ХІФТ), при якому в 1892 за його ініціативою був створений педагогічний відділ і розпочато видання наукових праць.

Майже все своє життя М. Сумцов присвятив вивченню української національної ідентичності. Як літературознавець, особливу увагу приділяв саме українській літературі – давній і новій – поезії, пісням, казкам, замовлянням, думам. Працював над створенням систематизованої історії української літератури XVIII ст. й опублікував низку монографій про І. Вишенського, Л. Барановича, І. Галятовського, І. Гізеля, йому належать праці з історії української літератури XVIII–XX ст. про Т. Шевченка, Г. Сковороду, І. Котляревського, П. Старицького, І. Манжуру, І. Франка, Б. Грінченка, О. Олесья, О. Потебню.

Микола Сумцов – фундатор Харківського історичного музею, який нині носить його ім'я. Музей був заснований в 1920 та спроектований за баченням ученого, складався з трьох відділів: історичного, художнього та етнографічного. Самотужки він поповнював музейну колекцію, зібрав та приніс до музею колекцію стародавніх палітурок. Сам займався експодизайном та створенням музейного етикетажу. Влаштував при музеї лекції та етнографічні курси. Піклувався про організацію «Товариства друзів музею Слобідської України».

Автор понад 1,5 тис. наукових праць, з-поміж яких окреме місце посідають дослідження з історії рідного для науковця Харкова та Харківського університету. Багато часу та енергії віддавав М. Сумцов громадській діяльності. Декілька разів обирався гласним Харківської міської думи, був членом ради попечителів Харківського навчального округу, почесним членом Товариства опіки нужденних учнів початкових навчальних закладів Харкова.

Глибокі знання української культури привели М. Сумцова до висновку, що «життя на

Україні повинно піти іншим шляхом. В першу чергу, треба звернутися до відродження і поширення національного українського почуття і свідомості».

Помер М. Сумцов 12 вересня 1922 у Харкові.

**300 років з дня народження
Іммануїла Канта (Immanuel
Kant; 1724–1804), німецького
філософа**

Народився 22 квітня 1724 у Кенігсберзі (нині Калінінград, РФ). Після закінчення Кенігсберзького університету був домашнім учителем (1747–54), потім викладав в університеті (1755–96, з 1770 – професор). Основні філософські праці: «Загальна природнична історія і теорія неба» (1755), «Критика чистого розуму» (1781, 1787), «Критика практичного розуму» (1788), «Критика здатності судження» (1790). Кант перевів у план моральної свідомості вимогу загальної правової рівності та поставив питання про особистість як найвищу цінність.

Педагогічні ідеї Канта тісно пов'язані з його філософським ученням. Їх важливим теоретичним джерелом була теорія виховання Ж.Ж. Руссо. Кант спирався на власний викладацький досвід, уважно стежив за педагогічними пошуками свого часу. Першим указав на соціальну значущість філантропіна І. Базедова. Читав курс із педагогіки в університеті (1776/77, 1780, 1783/84, 1786/87 н. р.). Створив власну педагогічну концепцію. На основі нотаток Канта і записів його слухачів текст курсу

був відтворений і за згодою та схваленням Канта видааний його учнем Ф. Рінком під назвою «Immanuel Kant uber Padagogik» (1803). Питання навчання, виховання, школознавства Кант розглядав також у «Повідомленні про розклад лекцій на зимові півріччя 1765–66» та у статті «Відповідь на питання: що таке освіта?» (1784). У праці «Антропологія з прагматичної точки зору» (1798) аналізував проблеми самовиховання і соціальної педагогіки.

Кант виходив з ідеї здатності людини до виховання. На його думку, просвітництво (Aufklärung) робить людину моральною істотою, долучає до свободи, навчаючи користуватися розумом. Освіта і виховання (Bildung, Erziehung) – головні засоби здійснення цих цілей. Вони мають озброювати людину знаннями і готувати до життя і практичної діяльності. Основні завдання освіти, за Кантом, – виховання соціальної дисципліни, залучення до культури, моральне виховання. Надаючи важливого значення духовному розвитку особистості, Кант вказував і на важливість фізичного виховання; висловлював думку про необхідність поєднання академічного і трудового навчання. Дидактичні принципи Канта протиставлені поширеним тоді в Німеччині вербалізму, зубрінню, догматизму. Філософ наголошував на важливості врахування віку учнів для правильного підбору доступного їм навчального матеріалу, а також на тому, що діяльність педагога має стимулювати активність і самостійність учнів. Критикуючи тодішню шкільну систему і практику, висловлювався за докорінне поліпшення підготовки вчителів і перегляд методів викладання і виховання, за радикальну зміну освітньої системи. Ідеї Канта вплинули на німецьку та європейську педагогічні теорії, ставши одним із джерел реформ

освітніх систем у першій половині XIX ст.

Замолоду Кант говорив, що доживе до 80 років. За все своє життя він ніколи серйозно не хворів. Але коли філософу виповнилося 79 років і 6 місяців, він зліг і вже не одужав. Помер Кант 12 лютого 1804 у Кенігсберзі, де й похований.

175 років з дня народження Фелікса Кляйна (Felix Klein, 1849–1925), німецького математика, керівника «реформаторського руху» в галузі викладання шкільної математики

Фелікс Кляйн народився 25 квітня 1849 в Дюссельдорфі. Тут він закінчив гімназію, а 1865 вступив до Боннського університету. Дисертацію з геометрії Кляйн захистив 1868. Від початку своєї кар'єри він демонстрував рідкісне поєднання творчих і організаторських здібностей, а також яскраво виражене прагнення руйнувати бар'єри між чистою і прикладною наукою. Інтереси Кляйна стосувалися всієї математики. Геометрія, теорія чисел, теорія груп, алгебра і теорія інваріантів – усе було залучено до його головної роботи – розвитку й завершення великих ідей Рімана в геометричній теорії функцій. Вінцем цієї роботи була його теорія автоморфних функцій.

Фелікс Кляйн – не лише видатний учений, талановитий популяризатор математики, а й визначний реформатор математичної освіти світового масштабу, один із авторів так званих «Меранських програм». Суть цих програм: викладання математики має будуватися на основі врахування

психологічних закономірностей засвоєння математичного знання; увесь навчальний матеріал має бути проіннятий ідеєю функціональної залежності величин у їх геометричному освітленні; учні мають систематично знайомитись із прикладними питаннями математики. Проекти реформування шкільного й університетського викладання математики, розроблені під керівництвом і за особистою участю Кляйна, загальноновизнані. Кращі його ідеї реалізовані, але деякі принципово важливі, наприклад, щодо розумного розподілу навчального часу між гуманітарним і природничо-математичними циклами дисциплін, залишаються актуальними й зараз.

Учений був прихильником ширшої, ніж це було тоді, математичної освіти. Він уважав за необхідне у викладанні приділяти увагу розкриттю логічних основ курсів, історичних зв'язків, ідей, фактів, методів, рекомендував іншим, зокрема майбутнім учителям «...вказувати на історичний розвиток науки, на досягнення її великих основоположників».

Багатогранною є організаторська і громадська діяльність Кляйна. Майже 50 років він був головним редактором одного з основних математичних журналів «Mathematische Annalen», багато зробив для створення «Енциклопедії математичних наук».

Своєрідною лебединою піснею Кляйна стали його «Лекції про розвиток математики в XIX столітті», які він читав у 1914–19. У передмові до видання цих лекцій подано характеристику його творчості і самої особистості Кляйна: «Ці лекції є зрілим плодом багатого життя, проведеного в центрі наукових подій, виразом зворушливої мудрості і глибокого історичного розуміння, високої людської культури і майстерного дару викладу».

Фелікс Кляйн помер 22 червня 1925. На його могилі простий напис: «Фелікс Кляйн.

Друг, Щирий і Незмінний».

170 років з дня народження Отто Ейхельмана (1854–1943), українського правника, педагога, громадського, політичного та державного діяча

Отто Ейхельман – прибалтійський німець за походженням – народився 27 квітня 1854 в маєтку Георгіївське Ямбужського повіту й виріс в імперській столиці – Санкт-Петербурзі, а в добу Української революції 1917–1921 рр. та в «чехословацький» період життя став одним із речників «українського питання».

Майбутній учений і політичний діяч здобув фах юриста у Дерптському (Тартуському) університеті. 1880 захистив дисертацію на тему «Військове зайняття ворожої країни». З 1882 у Києві: екстраординарний професор катедри іноземних законодавств юридичного факультету Київського університету, очільник катедри міжнародного права, у 1905–09 – декан юридичного факультету; періодично виконував обов'язки заступника ректора. Виступав на захист української мови й культури. Неодноразово проводив студентські зібрання, на яких вільно дозволялося розмовляти українською, декламувати українські твори. Звертався до найвищих інстанцій з проханням послабити утиски українського руху, дозволити переклад Євангелія українською мовою.

Цікавився питаннями реформування системи освіти. Для педагогіки середньої та вищої школи написав низку статей в часописах, присвячених

питанням організації навчального процесу в класичних гімназіях і траєкторії їхнього подальшого розвитку.

У 1908–13 керував Київським комерційним інститутом, викладав на Вищих жіночих курсах. Майже десять років був гласним Київської міської думи, членом Київського міського адміністративного суду, очолював комісію юридичних справ та ревізії міського господарства тощо. Окрім численних юридичних праць, підготував понад три сотні доповідей і записок із проблем організації міського життя. Входив до ради міністерства торгівлі й промисловості, міністерства закордонних справ Української Народної Республіки й Української Держави.

Джерелом невдач національних змагань О. Ейхельман називав відсутність повноцінного національного життя українців в минулому, а також відсутність державницької політичної еліти на різних ділянках державно-політичного, економічного та культурно-освітнього життя української нації. Водночас пропонував власну політичну програму державницької роботи: правильна організація державного управління; належний розвиток економічної сфери держави; міцна система освітніх закладів, орієнтованих на підготовку відповідних кадрів; форма державної організації повинна гарантувати вільний розвиток кожного члена нації і тим самим спонукати його до оборони своєї держави.

У 1921 емігрував до Чехословаччини. Працював в Українському Вільному університеті (Прага, 1921–43) та в Українській господарській академії (Подєбради, 1922–36). З відкриттям у Празі Українського Інституту громадознавства (1924) став дійсним членом секції соціології, а з 1926 – заступником директора інституту.

Помер 12 лютого 1943 у Празі.